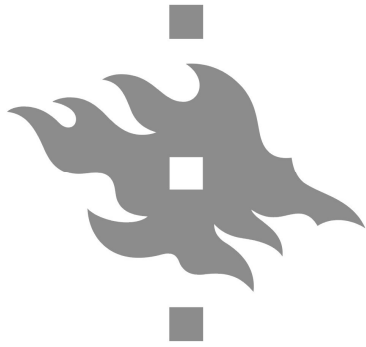

Mayat ja me: kenen murros, kenen jatkuvuus?

Professori Harri Kettunen

Tunnetun sanonnan mukaan jokainen sukupolvi kirjoittaa historian uudelleen. Euroopan ulkopuolisten alueiden kohdalla tämä on usein tarkoittanut sitä, että jokainen länsimainen tutkijasukupolvi on kirjoittanut muiden ihmisten historian aina uudelleen. Hyvä esimerkki tästä on muinainen mayakulttuuri, jonka vaihteleva tulkinta kertoi – ja kertoo edelleen – usein enemmän länsimaisista tutkijoista kuin heidän tutkimuskohteestaan.

Vielä 1950-luvulla katsottiin yleisesti, että muinaiset mayat olivat rauhaa rakastava pappisvaltainen tähtiin tuijotteleva viidakon kansa. Pari vuosikymmentä myöhemmin oli käynyt selväksi, että mayat olivat sotaisia kansa, joka eli kuningasvaltaisissa kaupunkivaltioissa. Tämä radikaali muutos tapahtui puoli vuosisataa sitten, mutta utopistinen kuva mayakulttuurista säilyi tutkijoiden parissa vielä jonkin aikaa – ja populaarikirjallisuudessa ja koulukirjoissa aina 2000-luvulle asti.

Tietoisuus omista juurista ja kiinnostus niitä kohtaan ovat lisääntyneet etenkin Guatemalassa sisällissodan päättymisen jälkeen 1990-luvun puolivälissä. Maassa on nyt kasvava määrä alkuperäiskansaan kuuluvia opiskelijoita ja tutkijoita, jotka yhteistyössä alueen ulkopuolisten tutkijoiden kanssa ovat alkaneet kartoittaa kulttuurialueensa historiaa. Nähtäväksi jää, kirjoittaako alueen seuraava sukupolvi oman historiansa, joka poikkeaa tähänastisesta alueen ulkopuolella kirjoitetusta historiasta.

Mayojen nk. klassisen kauden romahdus ja espanjalaisvalloitus ovat esimerkkejä, jotka nostetaan usein esille kun puhutaan kulttuurien murroksista ja romahtamisista. Usein jatkumoa muinaisten ja nykyisten mayojen välillä ei joko nähdä – tai ei haluta nähdä. Monet perinteet ja tavat ovat kuitenkin yhä nähtävissä alueen ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Nämä traditiot ovat usein sekoittuneet eurooppalaisten mukanaan tuomaan perinteeseen, luoden näin mielenkiintoisen hybridin. Huomattavaa onkin, että kulttuurien mestisaatio alkoi Mesoamerikan alueella – maya-alue mukaan lukien – jo tuhansia vuosia sitten. Eurooppalaiset ovat ainoastaan yksi – joskin merkittävä – lisä tähän sekoitukseen. Mielenkiintoista on, että tätä yhteenpunoitusta, vaikutteiden omaksumista ja yhteensulautumista oudoksuvat ihmiset eivät aina ymmärrä, että alkuperäiskansat eivät ole muuttumattomia museoesineitä. Se heijastaakin ehkä enemmän "meidän" tapaamme ajatella "heitä" ja Amerikkojen alkuperäiskansoja jonkinlaisena muuttumattomana objektina, jota länsimainen kulttuuri ja tekniikka eivät saisi saastuttaa.

Lisäksi mayoista puhutaan usein menneessä aikamuodossa eikä yhteyttä alueen nykyiseen alkuperäisväestöön aina nähdä. Myös omat koulukirjamme heijastavat tätä ajatusmaailmaa, puhumalla "mayojen jälkeläisistä", joilla ei ole enää esi-isänsä kulttuuria. Tätä kahtiajakoa on pidetty yllä poliittisista syistä myös guatemalalaisissa koulukirjoissa, jolla yhteys maan alkuperäisväestön ja muinaisen mayakulttuurin välillä katkaistaan.

Toinen syy tämän vääristyneen kuvan syntymiseen lienee se, että kulttuurikehitystä tarkasteltaessa kiinnitetään enemmän huomiota materiaaliseen ja "näkyvään henkiseen kulttuuriin" kuin ensi silmäyksellä näkymättömään. On totta, etteivät mayat enää rakenna temppelipyramideja, harrasta ihmisuhrausta, kirjoita hieroglyfein tai käytä kaakaopapuja rahana. Toisaalta eivät suomalaisetkaan enää rakenna linnavuoria, harrasta karhunpeijaisia tai käytä oravannahkoja maksuvälineenä. Kuitenkaan emme juuri puhu suomalaisen kulttuurin tuhosta tai katoamisesta tai siitä, että olisimme "suomalaisten jälkeläisiä". Väittäisinkin, että suomalainen kulttuuri on kokenut viimeisten 1000 vuoden aikana suuremman muutoksen kuin mayakulttuuri.

Mikä mayakulttuurissa on sitten muuttunut ja mikä pysynyt tai jatkunut? Vastaus lienee sama kuin lähestulkoon kaikissa maailman kulttuureissa: osa kulttuuripiirteistä on kadonnut, osa on ollut lähes muuttumatonta vuosisatoja, ja suurin osa on muuttanut muotoaan, muttei kadonnut. 'Kulttuuriperinnön' sijaan monet alueella elävät ihmiset puhuvatkin mieluummin 'kulttuurijatkumosta'. Kyse onkin lähinnä siitä, minkälaisen linssien läpi näemme kulttuurin.

Yksi mayakulttuurin tänä vuonna esille nostanut ilmiö on mayojen kalenterissaan "ennustama" maailmanloppu tai jokin muu suuri muutos. Kuluvan vuoden joulukuulle osuva kalenterin oletettu päättymisen ja siihen liitetyt ennustukset ja uskomukset ovat hyvä esimerkki siitä, miten mayoihin liitetyt asiat kertovat länsimaaisista ihmisistä enemmän kuin mayoista. Aiheesta on maailmalla kirjoitettu jo kolmisen tuhatta kirjaa ja artikkelia. Näistä vain muutama läpäisee tieteellisen seulan.

Kaikille mayojen kalenteria tulkitseville vähemmän tieteellisille kirjoituksille on yhteistä se, että ne eivät perustu mayojen itsensä kirjoittamiin teksteihin vaan etupäässä länsimaisten ihmisten omiin ajatuksiin, uskomuksiin, toiveisiin ja väärinymmärryksiin mayojen teksteistä. Tätä voisi verrata siihen, että Kalevalaa tulkitsisi joukko ihmisiä, jotka eivät osaa suomea, eivät tunne Suomen historiaa, kulttuuria ja perinteitä eivätkä vanhaa suomalaista maailmankatso- musta. Ainoa kosketuspinta Suomeen ja suomalaisuuteen olisi puolikas kehnosti käännetty lause Kalevalasta – ilman minkäänlaista kontekstia ja kulttuuriyhteyttä.

Harva tietää, ettei mayojen kalenterinpito koskaan päättynytkään. Vuosituhansia käytössä ollut nk. rituaalikalenteri on edelleen käytössä tietyillä alueilla Guatemalan ylängöllä ja Meksikon Chiapasissa. Kalenterin ja sitä ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan ymmärtämiseksi onkin syytä tutustua mayakulttuuriin sisältä käsin, tutustumalla niin muinaisten mayojen teksteihin kuin nykymayojen elämäänkin. Tutustumisen voi aloittaa kuluvan vuoden joulukuun toisella viikolla, jolloin Helsingissä järjestetään kansainvälinen mayakonferenssi työpajoineen.

Studia Generalia -tilaisuudet videoidaan. Niitä voi seurata internetissä sekä suorina lähetyksinä että tallenteina: www.helsinki.fi/videot.

Yleisökeskusteluun voi osallistua myös tekstiviestitse lähettämällä kysymykset ja kommentit tilaisuuden aikana numeroon 050-415 4892. Tekstiviestit luetaan tilaisuudessa mahdollisuuksien mukaan. Keskustelua voi jatkaa tilaisuuden jälkeen Studia Generalia -verkkosivuilla osoitteessa: <http://blogs.helsinki.fi/studiageneralia>.

Luentosarjan on suunnitellut Helsingin yliopiston Studia Generalia -toiminnan tieteellinen ohjausryhmä ja sen toteuttaa Helsingin yliopiston Avoin yliopisto yhteistyössä Helsingin yliopiston Tietotekniikkakeskuksen kanssa.

Lisätietoja:

Tieteellisen ohjausryhmän puheenjohtaja,
vararehtori Kimmo Kontula
p. (09) 191 24150
kimmo.kontula@helsinki.fi

Koulutussuunnittelija
Sanna Saari-Salomeri
p. (09) 191 28047
studiageneralia@avoin.helsinki.fi